

**РИМСКИОТ ЕМРТИО - VENDITIO (ДОГОВОР ЗА КУПОПРОДАЖБА)
ВО ФРАНЦУСКИОТ CODE CIVILE ОД 1804 ГОДИНА**

Апстракт: Несомнено, договорот за купопродажба е еден од секојдневно користените договори во правниот живот. Не постои индивидуа која бар еднаш во животот не го има искористено овој договор, а сè со цел да продаде или купи некоја потребна ствар. Кога говориме за овој договор, од научен аспект не смееме да изоставиме, а да не напоменеме дека станува збор за договор кој е повеќе од доволно обработен и разработен во мноштво трудови и правна литература нему посветена. Оттука, уште еднаш, овој договор ќе биде предмет на уште еден труд, но од аспект римското право и Францускиот граѓански законик, нам добро познатиот *Code Civile* од 1804 година. Имено, целта на овој труд ќе биде да се прикажат основните карактеристики на овој договор, римскиот институт *emptio-venditio* и неговите правила кои важеле во римско време и, ако истите тие правила се откликани во Францускиот Code Civile, во која мера се преземени и адаптирани на тогашното француско општество. На крајот на краиштата, овој труд има за цел да прикаже еден правен институт во два конкретни и големи историски периоди, кои, на светската цивилизација и развојот на правото и правната мисла оставаат неспорен траг кој е присутен и до ден денешен.

Клучни зборови: историја, Наполеон Бонапарта, закон, Рим, нормативи, правни правила.

АТАНАSOVСКА – CVETKOVIC ANETA²

**THE ROMAN EMPTIO - VENDITIO (CONTRACT OF SALE)
IN THE FRENCH CODE CIVILE FROM 1804**

Abstract: Undoubtedly, the contract of sale is one of the most widely used contracts in legal life. There isn't a person who has not used this contract at least once in his life, in order to sell or buy something he needs. When we talk about this contract, from a scientific point of view, we must not omit and forget to mention that it is an agreement which is more than sufficiently elaborated in a multitude of papers and legal literature dedicated to it. Hence, once again, this contract will be the subject of this paper, but in terms of Roman law and the French Civil Code, the well-known *Code Civile* of 1804. Namely, the purpose of this paper will be to present the basic characteristics of this contract, the Roman institute *emptio-venditio*, and its rules which were valid in Roman times and, if the same rules are reflected in the French Code Civile, to what extent they are taken from Rome and adapted to the French society then. Ultimately, this paper aims to present a legal institute in two specific and major historical periods that have left an indisputable mark on world civilization and the development of law and legal thought, mark which is present till today.

Keywords: history, Napoleon Bonaparte, law, Rome, norms, legal rules

1. ВОВЕД

Науката, од една и праксата, од друга страна, веќе одамна, на договорот за купопродажба го препишуваат епитетот „договор кој најчесто се користи“ во редовниот правен живот во современиот свет. Далеку од невообичаен е ставот кој укажува на тоа дека бројни правни научници, токму поради овој епитет, „ги привлекува“ да посветат време, енергија и труд изучувајќи го истиот, пишувајќи и докажувајќи ги своите хипотези. Едно е сигурно, за купопродажбата, би можело

¹ Авторот е доцент на Универзитет „Унион - Никола Тесла“, Белград, Факултет за право, безбедност и менаџмент „Константин Велики“ – Ниш, Р.Србија; e-mail: a.atanasovska@yahoo.com

² Assistant Professor, “University Union – Nikola Tesla“ Belgrade, Faculty of Law, Security and Management „Konstantin Veliki“, Nis, Serbia; e-mail: a.atanasovska@yahoo.com

да се каже дека, постои од искона. Во таа насока, не се непотребни прашањата: кои се најраните извори кои ја детектираат купопродажбата како појдовен облик или, истите тие, ја препознаваат како формиран институт? Каков е, всушност, нејзиниот развој низ историјата?

За да одговориме на прашањата, неопходно е да направиме воведен историски преглед. Историски гледано, најстарите законици со кои биле регулирани однесувањата во тогашните општествени уредувања не наведуваат да продере во древните градови-држави. Ур-Намуовиот³, Билаламовиот⁴ и Хамурабиевиот⁵ законик се едни од најстарите пишани траги на древните цивилизации.⁶ Бидејќи науката ги смета за редакции на тогашното обичајно право, оправдана е причината зошто историската анализа која е наменета на купопродажбата токму ја започнуваме со нив. Имајќи го предвид фактот дека Ур-Намуовиот законик е, и покрај преведените негови делови, прилично уништен, не можеме со сигурност да тврдиме дека купопродажбата е дел од овој законик.⁷ Од друга страна, доколку внимателно се прочитаат одредбите на Билаламовиот законик, купопродажбата можеме да ја детектираме во неколку негови членови.⁸ Што се однесува до Хамурабиевиот законик, кој се смета за еден од најзначајните законици на древна Месопотамија, купопродажбата можеме да ја забележиме во два члена: 278 и 279.⁹ Но, мораме да имаме и предвид дека од Хамурабиевиот законик можеме да ги одгатнеме, препознаеме и првите облици, оние архаични облици на следните договори: трампа, заем и поклон.¹⁰ Оттука, овој краток преглед на тогашните законици, можеби, ни дава за право да кажеме дека, навистина, купопродажбата, колку и да се говори за архаичен пристап, сепак, била дел општествените правила на тогашните општества.

За воведните согледувања, а за потребите на овој труд, за историската слика да биде целосна, купопродажбата ќе биде разгледана и од аспект на грчкото, односно атинското право. Спарта и нејзиното право, свесно ќе го прескокнеме, затоа што, во голема мера, Спартанците биле тие кои како дел од својата историја ја имаат војната, па затоа можеме да кажеме дека размената (облигацијата, генерално), во кој било почетен, архаичен облик не постоела, па постои основа да размислуваме во правец на тоа дека не постоела и купопродажбата.¹¹ Кога говориме, пак, за Атина, мораме да имаме на ум дека, како приморски град-држава, трговијата била на завидно ниво. Оттука, со право може да размислуваме дека купопродажбата била неизоставен дел од тогашното атинско општество. Во прилог на ова размислување се приклучува постоењето на облигационото право¹², па дури и самиот Аристотел говорел дека постоеле два вида на обврски.¹³ Така, согласно атинското право, постоел и самиот договор за купопродажба, кој се склучувал на неформален начин, но била оставена и можноста, истиот, да се склучи во писмена форма или во

³ Се смета за најстар законик во историјата. Донесен е околу 2050 г.п.н.е од страна на сумерскиот владетел на Месопотамија Ур-Наму. Денес, овој законик, е чуван во музеј во Истамбул.

⁴ Историјата говори дека го донел мирољубив владетел на градот Ешнун- Билалама. Се претпоставува дека е донесен во периодот од 2000-1760 г.п.н.е.

⁵ Донесен во периодот од 1792-1750 г.п.н.е. од страна а владетелот Хамураби.

⁶ Marko Višić, *Zakonic drevne Mesopotamije*, Beograd, 1985, стр. 105-106.

⁷ Marko Višić, *Zakonic drevne Mesopotamije*, Beograd, 1985, стр.111-114.

⁸ Членови 38-40. член 38: „ Ако еден од браќата сака да го продаде својот дел (како дел од заедничката сопственост), а неговиот брат сака да го купи, ќе плати... (недостасува текст)“; член 39: „ Ако некој човек е во неволја и ја продаде својата куќа, сопственикот на куќата да се (овласти) дека може да ја откупи ако купувачот ја препродава“; член 40: „Ако некој човек купи роб или робинка, говедо или некое проценливо добро, па не може правно да се одреди продавачот, се смета за крадец.“; член 41: „ Ако убарум, наптарум или мудум сака да го продаде своето пиво, може да го продаде по редовна цена.“ (убарум, наптарум и мудум, во тоа време, се сметаат за припадници на општествен слој кој уживал право на одредена количина на пиво). Marko Višić, *Zakonic drevne Mesopotamije*, Beograd, 1985, стр.118.

⁹ Член 278: „ Ако некој купи роб или робинка и пред да помине месец дена ги нападне болест, ќе ги врати на продавачот и купувачот ќе ги добие назад праите кои ги дал за нив.“; член 279: „Ако некој купи роб или робинка и настапи побарување (од трето лице), да се вратат, за побарувањето одговара продавачот.“ Драган Николић, Александар Ђорђевић, *Законски текстови старог и средњег века*, Ниш, 2002, стр.51.

¹⁰ Сима Аврамовић, *Опита правна историја*, стари и средњи век, Београд, 2000, стр.107.

¹¹ Сима Аврамовић, *Опита правна историја*, стари и средњи век, Београд, 2000, стр.150-153.

¹² За еден договор да биде полноважен, во тоа време, било сосем доволно да постои согласност на договорните страни за essentialia negotii – битните елементи на самиот договор.

¹³ Аристотел сметал дека двата вида на обврски кои се создавале се: доброволни и оние кои за странките се создавале без нивна воља. Сима Аврамовић, *Опита правна историја*, стари и средњн век, Београд, 2000, стр.177.

присуство на сведоци.¹⁴ Вака претставеното право во стара Атина, со сигурност, ни потврдува дека не само купопродажбата, ами и договорот за купопродажба бил негов составен дел.

Големиот Рим, како што потврдуваат многумина историчари и романисти, на човековата цивилизација оставил големо наследство. Несомнено, една од најголемите придобивки на денешницата, а е оставштина од Рим, е правото. Нивниот правен ум, нивната прагматичност и нивните оставени правни правила, во голема мера се чувствуваат и денес. Кога говориме за купопродажбата во римското право, во овие воведни согледувања, а имајќи го предвид фактот дека истата ќе биде подобно разработена во трудот, доволно е да споменеме дека е препозната во тогашното римско општество. Препознат е и договорот за купопродажба, *emptio-venditio*, кому е посветен наслов во самите Дигести¹⁵, во книгата 18¹⁶. Но, од каде, во римското право, *emptio-venditio* води потекло и што претставува? Наједноставно, за одговорот на првиот дел од прашањето, римските правници говорат дека купопродажбата води потекло од размената (трампата) бидејќи, во минатото, непознатица биле парите, цената и стоково-паричните односи.¹⁷ Што се однесува до одговорот на вториот дел од прашањето, романистиката ја дава следната дефиниција: *Emptio-venditio* (купопродажба) е договор со кој едната договорна страна (продавач, *venditor*) се обврзува дека на другата договорна страна (купувач, *emptor*) ќе предаде одредена ствар (*merx*), а купувачот се обврзува дека за тоа ќе го плати договорениот износ на пари како цена (*pretium*).¹⁸ Романистиката се сложува дека овој договор претставува еден од најважните договори во римско доба.¹⁹

За жал, со навлегувањето на Хуните и конечниот распад²⁰ на големото Римско Царство на два дела²¹, декаденцијата на правните правила е неминовна појава. Историјата укажува на фактот дека Источното Римско Царство го продолжува својот животен век (познато како Ромејско царство или Византија²²).²³ Од друга страна пак, силните владетели, влијанието на црквата, формирањето на феудалните држави, врзувањето на слободните селани за земјата се новите општествени околности кои ги уништуваат придобивките и напредокот кој римските правници го постигнуваат, а при тоа, тие придобивки се тесно поврзани за договорот за купопродажба. Зошто? Едноставно, на сцена повторно се враќа обичајното право, натуралната размена, без користење на парите, а при тоа, трговијата сосема замира.²⁴ Во вакви услови, општествени и владејачки, не е контрадикторен ставот дека, како и кај многу други римски институти, се губат правните правила кај институтот *emptio-venditio* кои биле воспоставени во римското доба .

Конечно, *emptio-venditio* повторна правна и општествената „реанимација“ доживува преку големата кодификација на Новиот век- Францускиот граѓански законик.²⁵ Оттука, од овие воведни согледувања, несомнено може да се одгатне зошто од особен интерес за овој труд е договорот за купопродажба, *emptio-venditio*, во римското право и ФГЗ. Едноставно, да се даде историска слика на договорот за купопродажба, во два конкретни правни системи кои постоеле во два засебни историски периоди, а при тоа, правните правила нему посветени, постоеле, се губеле, за повторно да се појават и останат неразделен дел од секое современо право и законодавство.

2. ЕМРТИО-VENDITIO (ДОГОВОР ЗА КУПОПРОДАЖБА) ВО РИМСКОТО ПРАВО

За овој римски правен институт, пред сè, посветени се многубројни трудови. Многу од нив говорат за развојот на *emptio-venditio* во три периода на развојот на римското право: преткласичен период, класичен и посткласичен период.²⁶ Овој начин на разгледување на *emptio-venditio* е повеќе

¹⁴ Драган Николић, *Општа историја права*, Ниш, 2007, стр. 96-98.

¹⁵ Најважен дел на Јустинијановата кодификација. Обработено е римското цивилно и хонорарно право.; Ante Romas, *Riječnik rimskog prava*, Zagreb, 1983, стр. 92-93.

¹⁶ Во понатамошниот текст D.18.

¹⁷ D.18.1.pr.

¹⁸ Paul Frédéric Girard, *Manuel élémentaire de Droit Romain*, Paris, 1906, стр. 538.

¹⁹ William Warwick Buckland, *A text-book of roman law from Augustus to Justinian*, Cambridge, 1921, стр.478.

²⁰ Конечен распад-476 година.

²¹ Источно и Западно римско царство; Николај Александрович Машкин, *Историја старог Рима*, Београд, стр. 518-521.

²² Терминот Византија е воведен во Средниот век.

²³ Николај Александрович Машкин, *Историја старог Рима*, Београд, стр. 521-526.

²⁴ Сима Аврамовић, *Општа правна историја*, стари и средњн век, Белград, 2000, стр.209-220.

²⁵ Во понатамошниот текст: ФГЗ

²⁶ Владимир Вулетић, Настанак и развој римске продаје: тријумф начела консенсуалности, *Harmonius*, Journal of Legal

од потребен и исправен доколку го анализираме само овој римски правен институт. Меѓутоа, за потребите на овој труд, во кратки црти, ќе бидат разгледани карактеристиките и правните правила *emptio-venditio*, за веќе во вториот дел на трудот, истите, да бидат поврзани и компарирани со одредбите во ФГЗ.

Интересна е кованицата на терминот *emptio-venditio* во латинскиот јазик. Имено, во својата етиолошка основа овој термин ги има зборовите земање и примање (*emo, emere*), но и *venum dare*, што на латински јазик значи „да дадеш на продажба“, „да предадеш цена“. ²⁷

Погоре во текстот, веќе беше наведено дека *emptio-venditio* во својата појдовна точка ја наоѓа во размената (трампата).²⁸ Но сепак, романистите наведуваат дека станува збор за договор кој е, сам по себе, консензуален²⁹ со *bona fide*³⁰ карактеристики. На *emptio-venditio* се препишува и синалгматичност како карактеристика. Значи, овој договор бил двострано еднаквообврзувачки во римското право.³¹ Консензуалноста укажува на тоа дека за неговото склучување била доволна проста согласност на вољи (*nuda consensus*) на договорните страни во однос на битните елементи на договорот.³² Оттука, *emptio-venditio* (купопродажба) е консензуален договор³³ со кој едната договорна страна (продавач, *venditor*) се обврзува дека на другата договорна страна (купувач, *emptor*) ќе предаде одредена ствар (*merx*), а купувачот се обврзува дека за тоа ќе го плати договорениот износ на пари како цена (*pretium*).³⁴ Овој договор повеќе имал облигационо дејство, па, со овој договор, купувачот стекнувал право да бара предавање на стварите, а продавачот исплата на цената. *Emptio-venditio*, во суштина се сметал за неформален договор, а можел да биде склучен и помеѓу отсутни лица, преку гласник или преку писмо.³⁵ Исто така, договорот за купородажба, во тоа време, се сметал и за комутативен договор, бидејќи за договорните страни се создавале заемни и еднакви права и обврски.³⁶ Во извесна смисла, овој договор имал и карактеристика на алеаторен договор, имајќи ја предвид можноста која ја дале римјаните при купување на идна ствар - *emptio spei* (подолу во трудот ќе биде објаснета оваа можност).

Од самата дефиниција произлегуваат битните елементи на *emptio-venditio*: ствар (*merx*) и цена (*pretium*).³⁷ Кога говориме за стварите кои можат да бидат предмет на *emptio-venditio* би можеле да кажеме дека тоа биле ствари кои биле во правен промет (*res in commercio*). Значи, сите оние телесни, бестелесни, подвижни (*res mobiles*) и недвижни ствари (*res immobiles*), *res mancipi*³⁸ и *res nec mancipi*³⁹, го опфаќале предметот на овој договор.⁴⁰ Една специфичност е поврзана за стварите како битен елемент: со договорот за купородажба, во Рим, не се пренесувала сопственоста, па, често, се склучувал и за туѓи ствари кои не биле во сопственост на продавачот во моментот на склучување на договорот.⁴¹ ⁴² Во секој случај и индивидуално одредените ствари (*species*), но и

and Social studies in South East Europe, no.1, 2012, стр. 109-130.

²⁷ Ante Romac, *Rimsko pravo*, Zagreb, 1989, стр.304

²⁸ D.18.1.pr

²⁹ Римјаните договорите ги поделиле на: вербални, литерални, реални и консензуални.

³⁰ Магдолна Сич, *Fides и bona fides у процесу стварања римског општег права (ius gentium)*, *Зборник радова* Правног факултета у Новом Саду, 2/2012. стр. 157-176.

³¹ Žika Vujklič, *Forum romanorum*, Beograd, 2010, стр.309-312.

³² William Warwick Buckland, *A text-book of roman law from Augustus to Justinian*, Cambridge, 1921, стр.478.

³³ Во литературата посветена на овој договор, се наоѓаат и наводи дека станува збор за неформален договор. Carl Salkowski, *Institutes and history of Roman private Law*, 1886, London, стр. 591.

³⁴ Можеби Анте Ромац дава една појасна дефиниција на *emptio-venditio*, па вели: купородажбата (*emptio-venditio*) е консензуален договор кој настанува на тој начин што една странка (продавач *venditor*) ветува на другата (купувач *emptor*) дека ќе и препушти одредена ствар, а другата странка ветува на продавачот дека за таа ствар ќе му плати одреден износ (на пари). Ante Romac, *Rimsko pravo*, Zagreb, 1987, стр.304.

³⁵ D.18.1.2

³⁶ Иво Пухан, Мирјана Поленак-Аќимоска, Владо Бучковски, Гоце Наумовски, *Римско право*, Скопје, 2014, стр.297.

³⁷ Ante Romac, *Izvori rimskog prava*, Zagreb, 1973, стр.399.

³⁸ Сите ствари над кои сопственоста се пренесувала со *mancipatio* и *in iure cessio*.

³⁹ Сопственоста врз овие ствари се пренесувала преку традиција (*traditio*), односно на неформален начин.

⁴⁰ Жика Бујуклић, *Римско приватно право*, Београд, 2015, стр.380.

⁴¹ D.18.1.28

⁴² Marjan Horvat, *Rimsko pravo*, Zagreb, 2002, стр.345

родово одредените ствари (*genera*) можеле да бидат битен елемент на договорот за купопродажба.⁴³ И идните ствари можеле да бидат предмет на *emptio-venditio*. Во таа насока, во римското право се правело разлика помеѓу *emptio rei speratae* и *emptio spei*.⁴⁴ Значи, ако станувало збор *emptio rei speratae*, се работело за условна правна работа и, во тој случај, предмет на продажба биле ствари кои не постоеле, но однапред се знаело кои и какви ствари требало да бидат купени, а цената била одредувана по мерна единица или на парче.⁴⁵ Позади ваквата купопродажба стоеле права и обврски за договорните страни само ако идната ствар навистина се појави (пченица, овошје, на пример). Ако пак, се работело за *emptio spei*, тогаш се работело за безусловно купување на идни ствари за кои однапред не се знаело дали воопшто ќе постојат во иднина, ниту какви ќе бидат (животни, на пример), утврдената цена е од пашален карактер, а ризикот паѓал на купувачот.⁴⁶ На крајот, Рим не дозволувал битен елемент на договорот за купопродажба да бидат оние ствари кои не се *in commercio*, како што биле, на пример, *res sacra* или *religiosa*.

Вториот битен елемент на овој облигационен однос, а кој произлегува од дефиницијата *emptio-venditio* е цената (*pretium*). Во Рим, во тоа време, цената морала да биде изразена во пари (*numerata pecunia*), во монети или нешто што претставувало пари⁴⁷, кои Рим ги признавал како општо средство за плаќање.⁴⁸ Цената морала да биде одредена (*pretium certum*) и при тоа, требало да биде договорена нејзината висина од договорните страни. Во исто време, цената морала да биде и вистинска (*pretium verum*). Тоа значело дека договорената цена претставува еквивалент за примената стока.⁴⁹ На крајот, цената морала да биде правична (*pretium iustum*). Под правична цена, во тоа време, се подразбирало дека цената требало да биде во правичен сразмер, приближно еднаква со вредноста на стварта која се продавала и била предмет на *emptio-venditio*.⁵⁰

Уште два сегменти кои произлегуваат од дефиницијата *emptio-venditio* се договорните страни. Веќе беше речено дека станува збор за купувач (*emptor*) и продавач (*venditor*), но да проследиме кои биле нивните обврски, а произлегувале од облигациониот однос, во тогашниот Рим. Купувачот (*emptor*) бил должен да ја плати цената и да ги преземе купените ствари. Во римското право, а во поглед на цената, на купувачот (*emptor*) му биле оставени неколку алтернативи: цената да ја плати одеднаш или на неколку рати, а истата можела да биде платена веднаш или подоцна.⁵¹ Оттука, доколку не постоел рок за исплата на цената, тогаш купувачот (*emptor*) имал за обврска цената да ја плати одма после приемот на стварта. Но, ако купувачот (*emptor*) цената не ја платил веднаш после приемот на стварта, тогаш бил должен да плати камата на продавачот (*venditor*).⁵² Купувачот (*emptor*) имал обврска да ја пренесе сопственоста на парите и стварите кои биле составен дел на цената. Ќе ја наречеме „втора обврска“ која купувачот ја имал, а произлегувала од облигациониот однос е преземање на купените ствари. Така, купувачот (*emptor*) имал можност и обврска да се изјасни дека не сакал да ги преземе стварите. Во ваков случај, во римското право, купувачот (*emptor*) бил должен на продавачот (*venditor*) да му ја надомести штетата која овој ја претрпел. Римското право, за купувачот (*emptor*) наметнувало уште една обврска: надомест на нужни трошоци. Овие трошоци настанувале како резултат на одржувањето, чувањето на стварите од моментот на склучувањето на *emptio-venditio*, а купувачот бил должен, истите, да му ги надомести на продавачот.⁵³

На договорната страна продавач (*venditor*) припаѓале следните обврски: стварта да ја чува и истата, да ја предаде во мирно (непречено) владение; да одговара за физичките недостатоци на стварта и да одговара за евикција (правни недостатоци) на стварта.⁵⁴ Оттука, предавањето во мирно

⁴³ Обрад Станојевић, *Римско право*, Београд, 2008, стр.294

⁴⁴ Sanja Maksimović, Danijela Despotović, *Ugovor o kupoprodaji u rimskom pravu, PRAVO- teorija i praksa*, br.7-9/2017, стр. 62-71.

⁴⁵ Иво Пухан, Мирјана Поленак-Аќимоска, Владо Бучковски, Гоце Наумовски, *Римско право*, Скопје, 2014, стр.296.

⁴⁶ Ante Romac, *Rimsko pravo*, Zagreb, 1989, стр.305.

⁴⁷ Charles Phineas Sherman, *Roman law in modern world*, Boston, 1917, стр.342.

⁴⁸ Римските правници, особено прокулеанците, сметале дека цената морала да биде изразена во пари затоа што, доколку, не постоеле парите како платежно средство, не постоел договор за купопродажба, ами само трампа.

⁴⁹ Иво Пухан, Мирјана Поленак-Аќимоска, Владо Бучковски, Гоце Наумовски, *Римско право*, Скопје, 2014, стр.297.

⁵⁰ Lazar Jocić, *Rimsko pravo*, Niš, 1995, стр.256-257.

⁵¹ Žika Bujuklić, *Forum romanorum*, Beograd, 2010, стр. 311.

⁵² Каматата се сметала за периодот помеѓу склучувањето на договорот и исплатата на цената.

⁵³ Dragomir Stojčević, *Rimsko privatno pravo*, Beograd, 1975, стр.263.

⁵⁴ Lazar Jocić, *Rimsko pravo*, Niš, 1995, стр.257-259.

владение, согласно сите извори на римското право, имало историска позадина, бидејќи римската сопственост се делела на квинритска и бонитарна, а за *emptio-venditio* да биде полноважен, било сосема доволно стварите кои биле негов предмет, да се предадат во бонитарна или преторска сопственост (*vacuam possessionem tradere*).⁵⁵ Што се однесува до одговорноста за физичките недостатоци, во римското право, станува збор за релативно „чиста“ одговорност. Продавачот (*venditor*) бил должен да ги потенцира сите недостатоци на стварта при самото склучување на договорот, да не бидат скриени и во случај да постојат извесни недостатоци, да ги предочи на купувачот.⁵⁶ На крајот, под правен недостаток на стварта (евикција), во римското право, се подразбирала секоја ствар која била предмет на *emptio-venditio*, а при неговото склучување, истата ствар била во сопственост на трето лице или над неа било утврдено некое стварно право (залог, на пример). И во овој случај, продавачот (*venditor*) бил одговорен пред купувачот.⁵⁷

За да ги заштитат⁵⁸ своите обврски, на договорните страни од облигациониот однос *emptio-venditio* им биле дозволени две тужби: *actio empti* и *actio venditi*⁵⁹. *Actio venditi* била на страната на продавачот (*venditor*) и со неа можел да бара исплата на цената. *Actio empti* била ставена на располагање на купувачот (*emptor*) и со неа можел да бара предавање на стварите.⁶⁰

На крајот од делот посветен на *emptio-venditio*, да споменеме и тоа дека овој договор имал и свои дополнителни договори кои биле додадени кон самиот *emptio-venditio* наречени *pacta adiecta*. Следните договори биле сметани за дополнителни: *lex commissoria*⁶¹, *in diem addictio*⁶², *pactum displicentiae*⁶³, *pactum de retroemendo*⁶⁴, *pactum de retrovendendo*⁶⁵ и *pactum protimiseos*^{66, 67}

После вака претставен *emptio-venditio* во римското право, се стекнува впечаток дека, покрај тоа што станува збор за најчесто користен договор, се работи за сосема комплексен договор со свои правни правила и начин на склучување, кој се развивал паралелно со развојот на самиот Рим.

3. РИМСКИОТ ЕМРТИО-VENDITIO (ДОГОВОР ЗА КУПОПРОДАЖБА) ВО ФРАНЦУСКИОТ ГРАЃАНСКИ ЗАКОНИК ОД 1804 ГОДИНА

Ако новиот век на цивилизацијата ги дава новите кодификации кои претставуваат сѐопфатен начин на систематизација на одредена правна материја, тогаш Францускиот граѓански законик може да го носи епитетот „пионер“ на модерните кодификации. Со ФГЗ се менува правната свест, претставува своевиден почеток во развојот на граѓанското право и со него успешно е уредена правната материја во целата тогашна Франција. Овој „пионер“ стапува на сила 21 март 1804 година под името „Code Civil Francais“, 1807 година го добива називот „Code Napoleon“⁶⁸, а денес, едноставно, познат е како „Code Civil“.⁶⁹ Бројни карактеристики се препишуваат на ФГЗ, но несомнено, една од најбитните е тоа што е напишан во еден лесен, разбирлив, префинет манир, а што се однесува до неговиот „костур“ во однос на правната материја, тој изгледа вака: поделен е

⁵⁵ Иво Пухан, Мирјана Поленак-Аќимоска, Владо Бучковски, Гоце Наумовски, *Римско право*, Скопје, 2014, стр.299.

⁵⁶ Пример, ако стварта, која била предмет на купопродажба, била некое животно, во тој случај, продавачот бил должен да ги изнесе сите недостатоци и маани на тоа животно.

⁵⁷ Paul Frédéric Girard, *Manuel élémentaire de Droit Romain*, Paris, 1906, стр 552.

⁵⁸ Sanja Maksimović, Danijela Despotović, Ugovor o kupoprodaji u rimskom pravu, *PRAVO- teorija i praksa*, br.7-9/2017, стр. 67-68.

⁵⁹ Станува збор за *aciones bonae fidei*.

⁶⁰ Подоцна се појавуваат тужбите *actio redhibitoria* и *actio quanti minoris*, кои, исто така, се тужби *bonae fidei*.

⁶¹ Продавачот го задржува правото да се откаже од продажбата ако купувачот не ја плати договорената цена во утврдениот рок.

⁶² Продавачот го задржува правото да го раскине договорот доколку најде подобар купувач во одреден рок.

⁶³ Купувачот имал право извесно време да ја користи и употребува стварта и да ја врати доколку, истата, не му одговарала. Науката вели дека се работело за „ продажба со пробување“

⁶⁴ Продавачот имал право од купувачот да му ја отстапи стварта која веќе ја купил.

⁶⁵ Купувачот имал право од продавачот да бара да ја откупи стварта.

⁶⁶ Продавачот го задржува правото на првенствено купување.

⁶⁷ Mađjan Horvat, *Rimsko pravo*, Zagreb, 2002, стр.353-354.

⁶⁸ Токму поради влијанието и придонесот кој го има Наполеон Бонапарта врз донесувањето на ФГЗ.

⁶⁹ Радмила Ковачевић-Куштримовић, *Граѓанско право*, Ниш, 1995, стр. 38.

во три книги - граѓанско право, стварно право и облигационо право.⁷⁰ До ден денес, ФГЗ е на сила и се смета дека, од 1804 до денес, променет е во сосема мал дел.⁷¹

Во овој „пионер“ *emptio-venditio* ја доживува својата „реанимација“ и преку кодификациите донесени после ФГЗ⁷², стигнува во современото право и современите законодавства на денешницата. Доколку внимателно се прочита ФГЗ, договорот за купопродажба, односно одредбите нему посветени, можеме да ги пронајдеме во рамките на третата книга (облигационо право), шестата глава. Оттука, членовите кои се однесуваат на договорот за купопродажба почнуваат од 1582, а завршуваат со членот 1707.

Членот 1582 од ФГЗ го дефинира поимот на договорот за купопродажба и од самата дефиниција можеме да утврдиме рецепција на правните правила од римското право. Така, согласно овој член, купопродажбата е договор со кој едно лице е обврзано да на друго лице предаде некоја ствар, а другото лице да плати за таа ствар. Од ваквата дефиниција, може да се утврди уште една рецепција од римското право: битни елементи на овој договор се стварта и цената. Но, ФГЗ оди чекор понатаму, го напушта римското правило, па веќе во следниот член вели дека сопственоста врз стварта, законски се стекнува и се пренесува во моментот кога се договорени битните елементи на договорот иако ниту стварта е предадена, ниту цената е платена.⁷³ Значи, рецепцијата во делот на дефиницијата е видлива, но е адаптирана на новите општествени потреби во тогашна Франција. Во секој случај, ФГЗ ја прифаќа консензуалноста на договорот од римското право, имајќи предвид дека за облигационен, или подобро кажано, договорен однос доволна е согласноста на вољите на две договорни страни за битните елементи на договорот. ФГЗ ја прифаќа и комутативноста како карактеристика на договорот за продажба од римското право. Овој факт се огледува токму во создавањето заемни права и обврски на договорните страни.

Имајќи го предвид римското правило дека можеле и туѓи ствари да бидат предмет на *emptio-venditio*, напуштањето на ваквото правило во ФГЗ е повеќе од очигледно. Наиме, ФГЗ дефинитивно ја забранува продажбата на туѓи ствари, односно на ствари кои не се во сопственост на продавачот, па согласно членот 1599 претставува основа за надомест на штета, доколку купувачот не знаел дека стварта која ја купувал припаѓала на друг. Сепак, во однос на стварите, ФГЗ сепак има рецепција на римските правни правила. Така, ствари кои можеле да бидат предмет на договор во Франција, во тоа време, биле сите оние ствари кои можеле да бидат ставени во промет (римските *res in commercio*), подвижни⁷⁴ и недвижни⁷⁵, ствари доколку со законот не било поинаку одредено.⁷⁶ Во рамките на ФГЗ, во членот 1606, конкретно е наведен терминот „бестелесни ствари“, па можеме да заклучиме уште една рецепција на римското право.

Во однос на правата и обврските на купувачот и продавачот, би можеле да утврдиме рецепција на правилата утврдени во римското право. Пред сè, обврската која припаѓала на договорната страна купувач, а произлегувала од договорниот однос, и во ФГЗ била плаќање на цената на денот и местото на склучувањето на договорот за купопродажба.⁷⁷ Во согласност со ФГЗ ако плаќањето на цената не е извршено на денот на склучувањето на договорот, тогаш, можело да биде извршено подоцна, исто како во римското право, односно на денот на приемот на стварта.⁷⁸

⁷⁰ Милан Петровиќ, Милош Прица, *Увод у велике правне системе*, Ниш, 2011, стр.24-28.

⁷¹ Од прилика, до денес, променета е ¼ од законикот.

⁷² После ФГЗ, донесени се следните кодификации: Австриски граѓански законик *Allgemeine bürgerliche Gesetzbuch für die gesamten deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie* (1811 година), Српски граѓански законик (1844 година), Општи имовински законик за Црну Гору (1888 година), Германски граѓански законик *Bürgerlichen Gesetzbuch* (1900 година), Швајцарски граѓански законик (1912 година), Холандски законик *Burgerlijk Wetboek* (1938 година).

⁷³ Член 1583, ФГЗ; Римското право изискувало предавање на стварите и исплата на цената.

⁷⁴ Дека подвижните ствари биле предмет на договорот за купопродажба можеме да заклучиме од членот 1606. Иако станува збор за предавање на стварите како обврска на продавачот, сепак во истиот овој член јасно се користи терминот подвижни ствари.

⁷⁵ На недвижностите и нивната продажба, во ФГЗ, посветени се членови во делот на обврските на купувачот. Така, еден од членовите кој ќе бидат искористен за потребите на овој труд, е членот 1655 од ФГЗ. Во него се прокламира дека раскинувањето на договорот за купопродажба на недвижна ствар е полноважечко ако постоела веројатност дека продавачот ќе ја изгубел и стварта и цената. Од овој член јасно се гледа еден од начините за престанување на договорот, но и се утврвува дека недвижните ствари можеле да бидат предмет на самиот договор.

⁷⁶ Член 1598, ФГЗ.

⁷⁷ Член 1650, ФГЗ.

⁷⁸ Член 1651, ФГЗ.

Во секој случај, и во ФГЗ купувачот долгувал камата на цена до исплатата на главницата⁷⁹ во неколку случаи таксативно наброени во членот 1652.⁸⁰

Обврските кои биле на страната на продавачот во ФГЗ биле: да ја предаде стварта и да гарантира за нејзините особини.⁸¹ Несомнено, рецепцијата на римското право е повеќе од видлива. Оттука, и во ФГЗ продавачот гаратирал како за правните, така и за физичките, материјалните недостатоци на стварта која ја продавал. Исто како и во римското право, и предавањето во владение на стварта е задржано во ФГЗ. Така, предавањето⁸², согласно ФГЗ претставувало пренесување на право и владение⁸³ врз стварта од продавачот на купувачот.⁸⁴ Евикцијата, правниот недостаток, од римското право е прифатена и вметната во ФГЗ. Така, продавачот има обврска да гарантира на купувачот заштита од евикција.⁸⁵ Евикцијата можела да се однесува на целата ствар или само нејзин дел.⁸⁶ Во секој случај, обврската за гаранција дека не потоеле терети врз стварта која била предмет на купопродажниот договор, била акцептирана и во ФГЗ. Гаранцијата за материјалните недостатоци, како обврска која ја имал продавачот, исто така, е рецепирана од римското право. Имено, продавачот имал обврска да гарантира дека стварта нема скриени недостатоци кои, доколку би постоеле, истата, не би можела да се користи.⁸⁷ Од друга страна пак, продавачот не бил одговорен и немал обврска да гаратира за недостатоците на стварта, доколку истите биле видливи за купувачот.⁸⁸

На крајот од овој дел, останува уште да видиме и утврдиме кои дополнителни договори *pacta adiecta* од римското право се рецепирани. Ако внимателно се прочитаат одредбите од ФГЗ посветени на договорот за продажба, би можеле да заклучиме дека „продажбата на проба“, и правото на откуп, како дополнителни договори придружени кон договорот за купопродажба се втемелени во ФГЗ. Несомнено, членовите посветени на пробувањето на виното при продажбата на истото, укажуваат на римскиот *pactum displicentiae*. Така, доколку предмет на договорот за купопродажба било виното, истот не ќе е полноважен сè додека купувачот не го проба виното.⁸⁹ Правото на откуп (римскиот *pactum de retrovendendo*) е поместено во членот 1659, каде се вели дека продавачот има право назад да ја побара веќе продадената ствар.

Вака претставени одредбите од ФГЗ посветени на договорот за купопродажба, во голема мера, ни дозволуваат да заклучиме дека е извршена рецепција на римските правни правила наменети за римскиот *emptio-venditio*.

ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА

Се чини дека купопродажбата, од секогаш била присутна во правото и правните системи, без разлика дали говориме за Месопотамија или денес. Можеби, тоа се должи на размената и на потребата да се има посакуваната стока или ствар. Купопродажбата, односно договорот за купопродажба, од историски аспект, бил еден од најважните, најзначајните и мошне често употребуваните договори. И денес не го губи својот примат.

Согласно римските правни правила, како предмет на разработка во овој труд, купопродажбата била договор со себе својствени карактеристики, битни елементи и страни, со свои дополнителни договори, за да во еден историски период, неговите правни правила се изгубат, модифицираат, па можеби и, некои од нив, во целост да исчезнат.

Новиот век претставува еден значајните историски периоди за правото- на „сцена“ стапуваат големите правни кодификации. Наполеон Бонапарта со неговата истрајност, постветеност и

⁷⁹ Рецепција на римското правно правило.

⁸⁰ 1) ако веќе било така договорено; 2) ако предмет на договорот во однос на стварта била плодносна ствар; и 3) ако купувачот веќе бил опоменат и повикан да плати (член 1652).

⁸¹ Член 1603, ФГЗ.

⁸² Предавањето на стварта, во согласност со ФГЗ, било фактичко (со предавање на самата ствар) или симболично, со предавање на клучеви. Член 1606, ФГЗ.

⁸³ Член 1604, ФГЗ.

⁸⁴ Рецепција на римско правно правило.

⁸⁵ Член 1626, ФГЗ.

⁸⁶ Член 1626, ФГЗ.

⁸⁷ Член 1641, ФГЗ.

⁸⁸ Член 1642, ФГЗ.

⁸⁹ Член 1587, ФГЗ.

работа создава нова, модерна кодификација - Францускиот граѓански законик. ФГЗ, несомнено, во тој период претставува „свежина“ и едно големо наследство за човештвото од областа на правото. Неговото значење се гледа токму во „оживувањето“ на многубројни римски правила кои биле вградени во самиот ФГЗ. Во секој случај „оживеани“ биле и римските правни правила, а кои се однесувале на договорот за купопродажба.

Преку анализата на договорот за купопродажба од римското доба во ФГЗ, се стекнува впечатокот дека, во голема мера, римските правни правила се прифатени. Но, не смееме да го изоставиме фактот дека согласно новите француски економско-социјални и општествени прилики, истите не се едноставно препишани, ами се и адаптирани, дополнети и корегирани за една повисока цел - создавање на темелни „правила на игра“ кои важат и денес.

Користена литература

• Книги

- [1] Аврамовиќ, С. (2000). *Општа правна историја - Стари и Средњи век*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду - Центар за публикации и Досије.
- [2] Buckland, W.W. (1921). *A text-book of roman law from Augustus to Justinian*. Cambridge: University press.
- [3] Вујклиќ, Џ. (2010). *Forum romanorum*. Beograd: Pravni fakultet Univerzitetu u Beogradu, Centar za izdavaštvo i informisanje.
- [4] Бујуклић, Ж. (2015). *Римско приватно право*. Београд: Правни факултет у Београду, Центар за издаваштво и информисање.
- [5] Вишиќ, М. (1985). *Zakonici drevne Mesopotamije*. Beograd: Prosveta.
- [6] Girard, F. (1906). *Manuel élémentaire de Droit Romain*. Paris: Librairie Nouvelle de Droit et de Jurisprudence.
- [7] Јосиќ, Л. (1995). *Rimsko pravo*. Niš: SKC.
- [8] Ковачевиќ-Куштримовиќ, Р. (1995). *Граѓанско право*. Ниш: СИРИУС.
- [9] Машкин, М.А. (1951). *Историја старог Рима*. Београд: Научна књига.
- [10] Николић, Д.; Ђорђевиќ, А. (2002). *Законски текстови старог и средњег века*. Ниш: ГИП Бона фидес, ДОО Ниш.
- [11] Николић, Д. (2007). *Општа историја права*. Ниш: СБЕН, Ниш.
- [12] Петровиќ, М.; Прица, М. (2011). *Увод у велике правне системе*. Ниш: СБЕН, Ниш.
- [13] Пухан, И.; Поленак-Акимовска, М.; Бучковски, В.; Наумовски, Г. (2014). *Римско право*. Скопје: Правен факултет „Јустинијан I“, Скопје.
- [14] Ромас, А. (1973). *Izvori rimskog prava*. Zagreb: Informator, Zagreb.
- [15] Ромас, А. (1983). *Riječnik rimskog prava*. Zagreb: Informator, Zagreb.
- [16] Ромас, А. (1987). *Rimsko pravo*. Zagreb: Narodne novine, Zagreb i Pravni fakultet u Zagrebu.
- [17] Ромас, А. (1989). *Rimsko pravo*. Zagreb: Narodne novine, Zagreb i Pravni fakultet u Zagrebu.
- [18] Salkowski, C. (1886). *Institutes and history of Roman private Law*. London: STEVENS AND HAYNES, Law Publishers.
- [19] Станојевиќ, О. (2008). *Римско право*. Београд: Досије студијо.
- [20] Stojčević, D. (1975). *Rimsko privatno pravo*. Beograd: SAVREMENA ADMINISTRACIJA, Beograd.
- [21] Sherman Pineas, C. (1917). *Roman law in modern world*. Boston: The Boston book company.
- [22] Horvat, M (2002). *Rimsko pravo*. Zagreb: Sveučilišna tiskara, Zagreb.

• Зборници:

- [1] Вулетић, В. (2012). *Настанак и развој римске продаје: тријумф начела консенсуалности*. Harmonius, Beograd. *Harmonius*, Journal of Legal and Social studies in South East Europe, no.1, 2012, стр. 109-130.
- [2] Maksimović, S.; Despotović, D. (2017). *Ugovor o kupoprodaji u rimskom pravu*. Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Novi sad. *PRAVO- teorija i praksa*, br.7-9/2017, стр. 62-71.
- [3] Сич, М. (2012). *Fides и bona fides у процесу стварања римског општег права (ius gentium)*. Правни факултет у Новом Саду. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 2/2012. стр. 157-176.

- **Законски текстови:**

[1] Дигести, достапно на: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/>

[2] Француски граѓански законик од 1804 година, достапно на: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721?etatTexte=VIGUEUR&etatTexte=VIGUEUR_DIFF